
KITEKINTŐ

SZEMBEN A MEGAPOLISZOKKAL: AZ ILE-DE-FRANCE-I KÜZDELEM ¹

(Face to the Megapolises:
The Battle of Île-de-France)

ALAIN LIPIETZ

Kulcsszavak:

megapolisz városstervezés Párizs

A tanulmány a megapoliszok létrejöttének okait vizsgálja. Párizs és az Île-de-France régió példáján mutatja be a folyamatot, s ennek tervezési, szabályozási problémáit. A szerző elemzi a témával kapcsolatos francia kutatói és tervezői véleményeket, a fejlődési lehetőségek kapcsán felmerült ellentéteket, vitákat.

Franciaországban a nyolcvanas évek végén egy nem várt ortodoxia bukkant fel a regionális területrendezés terén. Eszerint a párizsi megapolisz (amely magában foglalja Île-de-France régió népességének nagy részét, északon és nyugaton pedig túl is lépi annak határait) növekedése maradna a produktivista tervgazdászok kezében az egyetlen ütőkártya, hogy elkerülhessék Franciaország háttérbe szorulását Európában. Az 1990–2015-ig tartó negyedszázadra érvényes, új Île-de-France-i Regionális Főtervezet első vitái alkalmával ez az ortodoxia nagyrészt egyetértést váltott ki.

Hamarosan azonban két oldalról támadták ezt a véleményt: tudatára ébredtek a megapolisszal járó hátrányoknak, az érintett polgárok pedig egyre többen tiltakoztak, még a peremvidék városatyái is (politikai nézettől függetlenül), s ez a környezetvédő politikára szavazók számának nagyarányú növekedésében nyilvánult meg (az 1992-es Île-de-France-i helyi választásokon 18%-ot szereztek). Minden várakozás dacára 1993-ban az új jobboldali nemzeti többség belügyminisztere, Charles Pasqua úgy döntött, hogy korlátokat állít a párizsi megapolisz növekedése elé, eképp válaszolva a nézetek általános megváltozására. Ez azonban nem jelentett általános egyetértést a nagyvárosiasodás elkerülésének lehetőségei tekintetében, sőt: a nagyvárosiasodás egy új formáját jelentette.

Ebben a cikkben először azt vizsgáljuk, miért jönnek létre időnként a világban megapoliszok, s ehhez a „szabályozást” közelítjük meg. Azután beszámolunk az „Île-de-France-i vitáról”, az Île-de-France-i Regionális Tanács oldaláról vizsgálva.

Foglalkoztatás és városnövekedés

A városnövekedési modellek legtöbbje, amelyek feltételezik a városok közti mobilitást, a foglalkoztatás növekedésén alapulnak: középtávon a munkanélküliség kiegyenlítődné az ország határain belül. Például az a tanulmány, amelyet a párizsi megapolisz jövőbeli növekedéséről az állam, Ile-de-France és Párizs városának szakértői dolgoztak ki a nyolcvanas évek végén, 5,6 millióra becsülte a munkahelyek számát, és 12–13 millióra a lakosokét 2015-re. Azonban ez az elemzés nem igen vette figyelembe azoknak az állásoknak a sajátosságát, amelyek a 21. század elejét jellemzik Franciaországban. Márpedig az világos, hogy a munkahelytípusoknak, pontosabban keletkezésük módjának hatása van a városiasodás mikéntjére is.

Teljes vagy részidős állásokra kell-e számítani? És a munkapiac „első” (tartós) vagy „második” (bizonytalan) szektorában? Ebben a témában a szociológia és a gazdaságtan sokat tudna mesélni a városrendezőknek. De hogyan lehetnek hatással a munkaiügyi szabályozás, a bérszerződés, a munkaidő változásai a városba tömörülésre, a várostípusokra, az életmódra?

Igaz ugyan, hogy a tőke és a munka kapcsolódásai fontos szerepet játszanak a város kialakulásában, de nem feltétlenül játszanak kiváltságos szerepet. Más tényezők is hatnak, akár gazdaságiak (mint az *ipari szervezet*, azaz a megbízók és alvállalkozók közti kapcsolatok), akár nem gazdaságiak (úgy mint a természetföldrajz vagy a történetileg kialakult városi kultúra). Mindenesetre a tőke és a munka kapcsolata meghatározó összetevője egy tágabb „szocietális paradigmának”, amely a városi fejlődés számos tényezőjét magában foglalja (Lipietz 1992).

A munkahelyek jellemzői és a fejlődési modell

A munkahelyek jellemzőin a tőke és a munka szerződéseinek társadalmi normáit, stabilitásukat, a dolgozók szakképzettségét és megfelelő implikációját (beilleszkedését, azt a képességét, hogy a munkát sajátjának érzi), a munka jelentőségét mindegyikük életében, a megfelelő vásárlóerőt, röviden egy „fejlődési modell” meghatározó elemeit értjük.

A „szabályos” foglalkoztatás korábbi (máig is ható) fogalma magán viseli az uralgó, gyakran „fordizmusnak” nevezett fejlődési modell bélyegét, amely a háború utáni fejlett országok urbanizációját formálta, s amelynek két fő vonása van:

- *A munka hierarchikus megszervezése*, a taylorizmus példája szerint elkülönítve a „tervezést” és a „kivitelezést” (egyrészt mérnökök, technikusok és vezetők, másrészt betanított munkások; a szakképzett munkásoknak továbbra is jelentős szerepük van, de számuk csökken). Ez a munkaszociológia még Ile-de-France-ban is oda vezetett, hogy csökkent a háború előtt domináló, régi munkavállaló, illetve a „realista” mozi figurájának a képesített szakmunkásnak és az írástudónak a súlya. Végül ellentét alakul ki a túlképzett és a szolgáltatói szektor túlsúlyával jellemezhető Ile-de-France és a többi régió között, ahonnan a kis-, közepes és mezővárosokból elvándoroltak a fizikai és a képzettség nél-

küli állások (Lipietz 1977). Ez a szociális polarizáció („szakemberek/végrehajtó dolgozók”, vagy „implikáltak/nem implikáltak”) az 1960-as években jelentős gazdasági eredményeket hozott, de manapság az „emberi erőforrás mozgósítása” kapcsán ismét szóba kerül.

- „Merev” szakmai kapcsolatok, olyan társadalmi szabályok és közmegegyezés, amelyek eléggé pontosan, sőt élethossziglan előírják a napirendet, a heti és éves időbeosztást. Ezek a mechanizmusok lehetővé tették a jövedelmek növekedésének statisztikai tervezését, garantálták a háztartások fizetőképességét (autó- vagy lakásvásárlás stb. esetén). De az 1970-es évek végén ez a „merevség” is túl nehézkesnek minősült a vállalatok haszna, az államháztartás és az „új ipari országok” nemzetközi versenypiacra felé nyitott gazdaságok versenyképessége számára (Lipietz 1987).

Az 1980-as években tehát két lehetőség bontakozott ki a válság kezelésére: az alapot képező dolgozók nagyobb „implikációjára” és a bérszerződések „rugalmasabbá” tételére irányuló törekvések.

Egyes szakértők időnként egy új, „rugalmas felosztású” modellt² emlegetnek, amely az implikáció és a rugalmasság előnyeit vegyíti, azonban hangsúlyozni kell, hogy általában egy dolgozó nem lehet egyszerre „képzett/implikált” és „rugalmas”. Valójában bizonyos cégek a munkaerejük bizonyos szektoraiban egyik vagy másik megoldást részesítették előnyben. Mindamellet a szabályok és közmegegyezések változásai, amelyeket egyik vagy másik stratégia hozott magával, lehetővé teszik, hogy az 1990-es évek első felében nagyjából elkülöníthessünk két *nemzeti* stratégiát a válságkezelésre vonatkozóan (Lipietz 1995):

- Egy „hierarchikus-rugalmas”, vagy még inkább „polarizáló”, „új-taylorista” modell, amely a bérszerződés rugalmasságát emeli ki, valamint az állam és a közmegegyezések merevségével is számol (USA, Egyesült Királyság, Spanyolország).
- A „tárgyalásos implikáció” modellje, amely a minőség és a termelékenység érdekében a „humán erőforrás mozgósítására” alapul, cserében pedig a bérszerződések viszonylag stabilak (Japán, Skandinávia, Németország).

Franciaország köztes helyet foglal el, amely mégis inkább az első kategóriához áll közelebb.

Az 1980-as évek tapasztalatai szerint a tárgyalásos implikáció modellje jobb teljesítményű az első modellnél a versenyképesség és a nemzet jóléte szempontjából. Nem válik azonban feltétlenül egyeduralmódóvá, mivel a „rugalmasság” dominálhat az „implikációval” szemben azokban az ágazatokban, melyekben a legnagyobb szerepet kapják a „rutinizált” folyamatok (Leborgne-Lipietz 1991). Európában például egymás mellett léteznek „implikációs” központi régiók és „rugalmas” periferiák. Ezenkívül az implikációs tárgyalás a cég szintjén (Japán) vagy az ágazat szintjén (Németország) egy társadalmi megosztottságot okoz ugyanazon területen belül, hiszen a különböző embercsoportok különbözőképpen férnek hozzá a két modellhez.

A fejlődési modelltől a városig

Nyilvánvaló, hogy a kétféle modellnek (amelyeket itt szándékosan állítottunk szembe) igen különböző társadalmi következményei lesznek.

Egy rugalmas modell választása a klasszikus fordí életmód végét jelentené, amely a dolgozók széles középosztályára épül, ahol a munkások és az alkalmazottak stabil helyzetben vannak, biztos jövedelemmel rendelkeznek: egy „hőlégballon-társadalmat” (Lipietz 1995). Egy „rugalmas-hierarchikus” társadalom négy részre osztható:

- I) A jó helyzetű és túlimplikált vezetők és vállalkozók szektora,
- II) A képzett és viszonylag biztos helyzetű dolgozók szektora (a régi fordí kompromisszum maradékeként),
- III) A bizonytalan helyzetű dolgozók kiterjedt szektora,
- IV) A kirekesztettek többé-kevésbé kiterjedt szektora.

Ez a fajta fejlődés egy „homokóra-társadalom” felé egy olyan folyamatot jelez, amelyben bizonyos fejlett kapitalista országok „brazíliai állapotokba” csúsznak vissza, lévén, hogy a III-as és IV-es szektor arányai jelentik a fő különbséget az északi új-fordizmus és a déli „periférikus fordizmus” között.

Viszont az olyan társadalmakban, amelyek valamilyen tárgyalásos implikáción alapulnak, a dolgozói középosztályok jelentősége megmarad (ez a fordizmusra jellemző). Igaz ez Skandináviára, Németországra (a vendégmunkások sorsa ellenére), és még Japánra is (noha a kisvállalatoknál a nők helyzete „rugalmas”).

A jövedelmek eloszlásának különbözősége („homokóra” vagy „hőlégballon”) természetesen tükröződik a városon belüli társadalmi megoszlásban is. A rugalmas modellek esetében a jövedelmek polarizációja durva ellentéteket mutat a városnegyedek között, míg a tárgyalásos implikációs modellek esetében a különbségek jóval szerényebbek. Ezt jól tudják a városrendezők és geográfusok: elegendő csak összevetni São Paulót vagy Los Angeleszt Frankfurttal.

Más, kevésbé ismert következmény is jár azonban mindezzel: nem csupán a társadalomszerkezet, hanem a metropoliszok *nagysága* is függ a fejlődési modelltől.

Ugyanis:

- A *tárgyalásos implikációs modelleknél* a helyi társadalom képes tudatosan mobilizálni és tervszerűen reprodukálni az emberi erőforrásait. Az iskolai és egyetemi oktatás, a szakmai képzés és továbbképzés állandóan egyensúlyban tartja a képzett munkaerő keresletét és kínálatát. Az aktív helyi politika párbeszédet hoz létre az ipari kamarák és a dolgozói szakszervezetek közt, és ezzel lendíti fel a foglalkoztatást. A vezető–alkalmazott kapcsolatokra (tőke–munka, megbízó–alvállalkozó) csakúgy, mint a bank–vállalat viszonyra a hosszú távú szerződés a jellemző. Így a helyi termelőrendszerek többé-kevésbé komplex ipari körzetekben fejlődnek ki, többé-kevésbé regionális hálózatokba illeszkedve (Benko–Lipietz 1992).
- A *rugalmas modellek* esetében az állásigénylők kockáztatnak, amikor olyan központok felé áramlanak, ahol aktívabbak a piacok, hisz helyben a csak ké-

sőbb létesítendő álláshelyekkel nem tudnak számolni. Ezzel arányosan mindenféle állás kínálat ott polarizálódik, ahol a kereslet (azaz a munkakínálat) spontán módon a leggyorsabban növekszik, és így utólag igazolja az álláskeresők várakozásait, akik a legdinamikusabb hírben álló központba tódulnak. Ezért az aktivitás egy „véletlenszerű nagyvárosiasodási” folyamat által koncentrálódik, s ez már az első ipari forradalomra és az új ipari országokra is jellemző volt.

A metropoliszok nagyságát illetően a következő lesz ennek az eredménye:

- A hierarchikus-rugalmas modell előmozdítja a tevékenység polarizációját a nehezen kezelhető, számtalan társadalmi gonddal küzdő megapoliszokban, mint Los Angeles, New York, London – és a „15 milliós Nagy Párizs”, amit a nyolcvanas évek végén vetítettek előre. Valóban, a fejlett kapitalista világban csupán négy megapolisz létezik: Los Angeles, New York, London és Párizs, mind olyan országokban, amelyek „brazíliai állapotok” felé tendálnak, holott ez a modell a harmadik világ országaiban általános.³
- Az összehangolt implikációs modell előmozdítja a közepes (Frankfurt) és a nagyobb (München) metropoliszok stabilizációját csakúgy, mint a tagolt megapoliszokét (a Rajna-deltában Rastatt). Egy nyolc központra tagolt, 15 milliós Nagy Párizs (ahogy bizonyos vezető hivatalnokok javasolták a Főtervezet kidolgozása során) inkább ennek a modellnek felelne meg.

Ez alapján felvázolhatunk egy tételt:

Meg kell értenünk, hogy egy ilyen társadalmi választás jóval *felette áll* a „városrendezésnek”. A városlakók helyzetét javítani lehetne egy rugalmas megapolisszal, de csekély eredménnyel, mert a társadalmi modell nem sok lehetőséget (pénzügyi illetve rendeleti) ad a helyi hivataloknak. Lássuk Ile-de-France példáját.

A megapolisz offenzívája

Fordi korszaka előtt Franciaország a kapitalista tökefelhalmozás századát élte meg, amit a kispolgárságot és a parasztságot védő politika lassított. 1945-ben a „modernizáció” választása a falvak óriási arányú elnéptelenedését indította el, az emberek tömegesen vándoroltak a városba az ipari, építőipari és szolgáltatói munkahelyek felé. Párizs ekkor rombolta le régi, helyenként a 18. századból örökölt ipari körzeteit, melyeket még a Harmadik Köztársaság földrajztankönyve (*Két gyermek utazása Franciaországban*) is említett.

Az Ile-de-France-i fordí metropolisz a második világháború után formálódott ki. Az ötvenes évek félelmei után („*Párizs és a francia sivatag*”) a helyzet stabilizálódott. A fordí munkaelosztás felfogása szerint (tervezés-kivitelezés), valamint a Területrendezési Küldöttség aktív politikájának segítségével Ile-de-France megőrizte ipari és szolgáltatói irányítású központjait, de a kevésbé képzett munkák az ország egyik felében igyekeztek megtelepedni, a Grenoble–Bordeaux vonaltól északra. A nyugati vidékek iparosodtak, és a hatvanas évektől a foglalkoztatás visszaáramlott ezekbe a régiókba, a régi ipari körzetek azonban nem éledtek újjá (*Ganne* 1992).

Az 1965. évi első Városrendezési Főtervezet (SDAU) szerint Ile-de-France-ban a következő 25 év folyamán a lakosság száma vélhetően eléri a 14 milliót. Valójában azonban az irány 1968-ban megfordult. Párizs lett az európai kontinens legnagyobb metropolisza, de 8 millió lakosával nem vált igazán megapolisszá, az aktív népesség pedig elkezdett visszaáramlani a többi régióba. A Párizsi Régió, amelyből Ile-de-France lett, természetes demográfiai gyarapodással és migrációs deficitel számolt. A SDAU 1976-os felülvizsgálata tekintetbe vette ezt a lassulást, és elfogadta azt a véleményt, hogy a régió 2000-ben „csupán” 12 milliós lesz. Az 1982-es népszámlálás után a 2000-es előrejelzést 10,5 millióra módosították.⁴

Mégis, a nyolcvanas években a kormányok a „rugalmas-liberális” megoldás mellett döntöttek. A társadalomnak ismét meg kellett tapasztalnia a jövedelmek, a szakemberek, az állások polarizálódását (*Lipietz* 1995). A területrendezés és a tervkészítés nem folytatódott. London, New York, Los Angeles nyomdokain azonban Ile-de-France lett az egyetlen „növekedési pólus” Franciaországban, s a kívül rekedtek tiltakozásával is szembe kellett néznie a lyoni metropolisszal. Ehhez a tendenciához, amely általános a rugalmas modelleknél, számos történelmi, közigazgatási, szervezeti ok is hozzájárult, s ezek mind oda vezettek, hogy újra a főváros vált Franciaország központjává (*Veltz* 1992). A nyolcvanas évek végének konjunktúrája alatt (a „Három Dicsőséges Esztendő”) az új munkahelyek többsége Ile-de-France-ban keletkezett, egészen pontosan a megapolisz délnyugati negyedében („a SNECMA-iv”) Gennevilliers-től Melunig (*Lipietz–Benko* 1992).

A nyolcvanas évek végén indult meg a vita az új Főtervezet (SDAU) kidolgozására, amely regionálissá vált. A Regionális Főtervezetnek (SDR), melyet az állam vállalt fel, az volt a feladata, hogy 2015-ig jelezze előre a régió növekedését, hogy a helyi hatóságokkal együtt megtervezhessék az infrastruktúráját és az urbanizálható területeit. Az első változat, amit az Ile-de-France-i Regionális Építéssügyi Hatóság dolgozott ki, még hitt abban, hogy folytatódni fog a régió lakosságának lelassult növekedése⁵. Valójában 1989 elején kevesen vettek tudomást a tendencia megfordulásáról, amit a gazdasági modell változása okozott; ellenkezőleg, Ile-de-France „gyenge” növekedése okozott nyugtalanságot.

Egy Montpellier-i geográfusokból álló csoport (GIP-Reclus) készített a DATAR számára egy nagy visszhangot keltő tanulmányt, amely hangsúlyozta, milyen ellentét van a „Kék Banán”, a Londontól Milánóig húzódó széles, virágzó városi övezet (versenypiaci és termelési kritériumok szerint), és az Európai Közösség háttérbe szorult vidékei közt (*Brunet* 1989). A megapolisz mint „növekedési pólus” stratégiája szerint (*Storper–Walker* 1989; *Scott* 1992) Párizs, Európa második megapolisza lehet Franciaország egyetlen esélye a Kék Banánnal szemben.

Ez a terv, amelyet „megalopolisz-pártinak” minősíthetünk, azonnal meghódította a vezető elitet, kezdve a szocialista kormánytól, az Ile-de-France-i Regionális Beruházási Vezetőségtől (bár néhány „zöldpárti” technokrata tiltakozott), egészen Párizs városának és Ile-de-France régióinak jobboldali hatóságaiig, szakértői köreibet beleértve (APUR és IAURIF). Ebből az egyetértésből jött létre az *Ile-de-France Fehér Könyve* 1990 januárjában, amely kifejezte az állam, a Regionális Tanács és Párizs

városának megegyezését, ami még világosabban kifejezésre jutott 1991 júniusában a Regionális Tanács *Ile-de-France-i Chartájában* (akkoriban a jobboldal irányítása alatt állt, a szocialisták passzív támogatásával), a célkitűzés pedig az volt, hogy „utolérjék és megelőzzék” Londont a növekedési versenyben. Elegendő lenne Párizsban összpontosítani Nyugat-Európa kommunikációs csomópontjait: autótutak, TGV, optikai kábelek, repülőterek, kutatóközpontok stb. Ez magával vonná multinacionális vállalatok megtelepedését, ami jelentős visszaesést jelentene a vidék számára.

A megalopolisz-ellenes reakció

1990 júliusában megkezdődik a *Fehér Könyv* megvitatása a „Főtervezet Gazdasági és Társadalmi Fejlesztési Bizottságában”. Erőteljes ellenállás alakult ki a megalopolisz terve ellen. A különféle elveket valló képviselők és a szakértők egy része is visszautasította a londoni modellt. Ile-de-France-ban az élet már olyan nehéz, már olyan súlyosak az ökológiai gondok (háztartási hulladék, szennyvíz, közlekedés, lakásügy, zöld területek hiánya, társadalmi és etnikai feszültségek), hogy a megalopolisz további növekedésének perspektívája elutasítást vált ki.

Annál is inkább, mert az 1990-es népszámlálás első eredményei szerint folytatódik Párizs koncentrációja. Az 1982-es előrejelzésekhez képest 10 évvel előbb elérte a 10,6 milliós népességet. A születési arányszám növekedése a vártnál dinamikusabb (sok nő vállal harmadik gyermeket 40 éves kor után), a migráció pedig megfordult Párizs felé. A Gazdasági és Társadalmi Fejlesztési Bizottság közleménye szerint 2015-re legkevesebb 13 millió lakos várható az aktuális tendenciáknak megfelelően, egy szándékos megalopolisz-párti politika pedig 15 milliós népességet eredményezne.

Az 1992-es helyi választásokon a zöldek megszerezték a szavazatok 18%-át, és részt vehettek az Ile-de-France-i regionális tanácsban. Ez 5 ponttal jobb más régiók eredményénél, és az ökológiai érvek iránti nagyobb fogékonyságot jelzi: a megalopolisz és a városi autótutak elutasítását, a tömegközlekedésre, a környezetre irányuló figyelmet.

Új megegyezés van kialakulóban Ile-de-France népességnövekedésének megakadályozására. Csakhogy nem a módszereket illetően! Az ökológusok szerint csak egy nemzeti területrendezési politika képzelhető el, beleértve a bérék és a mezőgazdasági politika reformját. Ile-de-France azzal járulhatna hozzá, ha nem csábítaná el támogatásokkal és vonzó beruházásokkal a munkahelyeket más régiókból, és ha ösztönözné a „mobil” munkahelyek áttelepülését más vidékekre. Ennélfogva Ile-de-France-ban munkahelyet teremteni csak a munkaidő csökkentésével és a vállalatok szolgáltatói állásainak „belső” fejlesztésével lehetne. Amit persze, az Ile-de-France-i foglalkoztatás nevében a többi politikai csoport elutasít, s el vannak szánva arra, hogy elcsábítják más régiókból az állásokat... de nem azok lakosságát.

Az Ile-de-France-i Regionális Főtervezet (SDRIF) egymást követő változatai, melyeket a szocialista kormány dolgozott ki, a 2015-re várható népességet 12,2 millió-

ban határozták meg. A Regionális Tanács az utolsó változatot is visszautasította, különböző okokból. 1993-ban ismét a jobboldal került nemzeti többségbe. Az új belügyi és területrendezési miniszter Charles Pasqua, a gazdag Hauts-de-Seine megye „patrónusa” lett. Általános meglepetést keltve Charles Pasqua úgy döntött, hogy az Ile-de-France eltűzött súlya elleni érélyes fellépés érdekében növeli országos népszerűségét, és elindít egy nemzeti vitát a területrendezésről. Jacques Voisard-t, a decentralizáció régi megjövendőljét állítja jelképesen maga mellé. Az első Területrendezési Tárcaközi Tanácson, amelyet szimbolikusan Mende-ban tartottak meg, Charles Pasqua elképesztő adatot közölt: 2015-ben Ile-de-France lakosságának várható száma 11,8 millió!

Ezeknek a negyedszázadra szóló célkitűzéseknek a vitái nevetségesnek tűnnek a földrajzi demográfia fejlődését érintő szokásos tévedésekhez képest. De a helyzet világos: Ile-de-France régióinak szinte tilos növekednie, s ennek a döntésnek azonnali hatásai vannak arra az urbanizációs területre nézve, amelyet a Főtervezet írt elő végül a régió számára. A gyorsuló fejlődésnek tehát máshol kell végbemennie. De hol? És hogyan?

A Nagy Medence stratégiája: kilátás nélkül?

1993 végén az IAURIF egy lehetséges kompromisszumot vázolt fel (*Ile-de-France...1993*, 31) „Világos, hogy ha Ile-de-France növekedése ellenőrizetlenül tovább folytatódik, az növelni fogja a kockázati tényezőket. Ezért ma már nem vitázunk azon, hogy a növekedés korlátozása a cél. A kérdés a *hogyan*. Kétségtelen, hogy nagyrészt megoldaná a gondokat a regionális területrendezés arányainak megváltoztatása, a Párizsi Medence keretei közé illesztése.”

Itt a DATAR egy korábbi dokumentumára való világos utalást olvashatunk (*A Párizsi Medence... 1992*). 1992 áprilisában a Területrendezési Küldöttség három forgatókönyvet dolgozott ki a párizsi Nagy Medencére vonatkozóan: ez a térség nyolc közigazgatási régióból áll, és Párizst 250 km sugarú körben veszi körül, a Loire-tól a Somme-ig, Bretagne-tól Lotaringiáig.

A DATAR első (a megalopolisszal foglalkozó) forgatókönyve szerint Ile-de-France lakossága 2015-ben elérheti a 13 milliót, a többi régióé a 2,3 milliót. A legellentétesebb forgatókönyv a Párizstól 200 km-re levő történeti metropoliszok gyorsuló fejlődésére alapoz. Eszerint Ile-de-France növekedése megállhatna 12 millió lakosnál, miközben az öt körülvevő „nagy gyűrű” eléré a 4 millió főt. Ez azonban azt jelentené, hogy pl. Franciaország kertje, a Tours–Blois–Orléans metropoliszok övezete 1,5 millió lakost számlálna!

A Nagy Medence régióinak vezetői azonnal beleegyeztek ez utóbbi változatba. Ile-de-France régió elnöke, Michel Giraud, aki mindig is az ökológusokkal való megegyezést kereste, hajlandó együttműködni szomszédaival. Ezt a megegyezést fejezte ki az Ile-de-France Régió Városrendezési Intézetének okmánya. Érdekes ezt alaposabban megvizsgálnunk.

Először is, az IAURIF elfogadta a Créteili Egyetem Helyi Intézményi és Gazdasági Kutató Intézetének (OEIL) elemzéseit, és nem támogatja Ile-de-France-ban a megalopolisz gondolatát. Az OEIL (és az IAURIF jelentése) hangsúlyozza, hogy Ile-de-France távról sem akarja „felszippanítani” a többi régió javait, valójában finanszírozza az állami kiadások más régiókba való áramlását⁶. Ile-de-France-ban a leggyengébb a helyi adók súlya országos viszonylatban, és az illetékek viszonylagos gyengeségét csak az adóalap nagysága képes kiegyenlíteni. Igaz az is, hogy a társadalombiztosítási rendszer Ile-de-France-ból számos átutalást hajt végre más régiókba: a „földrajzi életszakasz” (az egyénnek az élete során bejárt földrajzi útja, lakhelyei [a szerk.] fogalmáról van itt szó. Sok nem párizsi lakos dolgozik aktív korában Ile-de-France-ban, s aztán „otthon” megy nyugdíjba.

Az IAURIF jelentése két térképet is közöl, amelyek rögtön rávilágítanak a problémára. Az első azokat a járásokat ábrázolja, amelyek 1982 és 1990 között az Ile-de-France-szal való migrációs forgalom idején „vesztettek” lakosságukból. Egész Franciaország szerepel rajta: a teljes észak és kelet, minden nagyváros, Toulouse kivételével. A megalopoliszok növekedése „felszippanítja” a többi régió aktív erőit.

A második térkép azokat a járásokat mutatja, amelyek „legyőzik” Párizst. Itt két esetet kell elkülönítenünk. Az első Franciaország üdülő- és pihenőhelyeit foglalja magában: a vidéket, a hegyvidékeket, az atlanti és főképp a mediterrán partvidéket. A jelenség a szociális átutalások esetében is megfigyelhető: az aktív dolgozók Párizsban jutnak a keresetükhöz, a nyugdíjat pedig ezekben a járásokban kapják...

A második eset nyugtalanítóbb: az Ile-de-France közigazgatási határát alkotó kör, Párizstól 50–80 km távolságra. Valójában a DATAR második forgatókönyvének képeiben azért mégis az első változat van máris érvényben. A megalopolisz demográfiai robbanásának következményeként az urbanizáció már túllépi a régió közigazgatási határait. Szélső peremén, Creiltől Dreux-ig már előjönnek az etnikai feszültségek, a megalopoliszok válságának jellemző tünetei.

Végezetül

A Nagy Medence stratégiája valóban azt jelentené, hogy a Párizstól 200 km-re fekvő metropoliszokban új növekedési pólusok fognak keletkezni? Ez azt is jelentené, hogy *ezekben* a régiókban érvénybe lép egy aktív „területmozgósító” politika, egy aktív nemzeti területrendezési politika, valamint az Ile-de-France-i munkahelyek kifejezett decentralizálását célzó politika.

Vagy csupán egy Ile-de-France-i „szupernova” álcázásáról van szó, amely saját közigazgatási határait is túllépné? Ez volna a logikus következménye a nyolcvanas évek óta tapasztalt fejlődési modellnek.

A Nagy Medence közlekedési stratégiája jelentős próbatétel lesz. Az IAURIF vázlatában két kör szerepel. Az első, a „Gabonaút” Ile-de-France külső peremét kapcsolja össze: Chartres, Dreux, Evreux, Beauvais, Creil, Compiègne. A második, a „Katedrálisok Útja” széles körű hálózatot alkot Caen, Le Havre, Amiens, Reims, Orléans, Tours és Le Mans kiemelt jelentőségével.

1994. április 5-én a nyolc régió aláírta a *Nagy Medence Chartáját*. A Gabonaút került kiválasztásra, Ile-de-France elnöke pedig kijelentette, hogy ez az út lehetővé teszi a „Negyedik Elkerülő Út” megépítését – Ile-de-France határain kívül. A Regionális Tanács ökológusai nem igazán örültek ennek.

Fordította: Annus Rita – Baráth Gabriella

Jegyzetek

- ¹ Ez a cikk először a *European Planning Studies*-ban (Vol. 3., no. 2, 1995) jelent meg, és megkapta az *Association of European Schools of Planning*től az év legjobb cikkének járó díjat. Itt néhány változtatással közöljük.
- ² A „rugalmas felosztás” („spécialisation flexible”) elméletének kritikájáról ld. *Piore-Sabel* 1984, valamint *Leborgne-Lipietz* 1991.
- ³ Mindez persze ennél árnyaltabb. Maga Brazília is jelenleg egy belső decentralizációs folyamaton megy keresztül, hasonlóan a hatvanas évek Franciaországához. Ami Japánt illeti, ez az ország egyenlően távol áll mindkét modelltől (valójában a tárgyalásos implikációt alkalmazó országok közül a legrugalmasabb), és csupán egyetlen hatalmas, tagolt megapolisz van, amely Chiba és Hirosima között az urbanizálható földek 50%-át lefoglalja.
- ⁴ Ne feledjük, hogy Ile-de-France közigazgatási régió, amely nem foglalja magába a teljes párizsi agglomerációt (amelyet Haute-Normandie, a Centre és Picardie régiók fognak közre), azonban a régió többi részének kisebb a sűrűsége. Mégis, Ile-de-France megyéi messze túltesznek sűrűségben a többi francia megyén. A párizsi központot (20 ezer lakos/km²) Hauts-de-Seine (7700), Seine-St-Denis (6000) valamint Val-de-Marne (5000) megyék övezik közvetlenül; ezt követi a Val-d'Oise (921), Essonne (640) és Yvelines (611) megyék alkotta második gyűrű; egyedül Seine-et-Marne (211) rendelkezik nagyszámú, nem urbanizált területtel. A lyoni, Marseilles-i és Lille-i metropoliszok, amelyek a maguk megyéiben egy városbólózat székhelyei, nem tudnak ezekkel rivalizálni: Nord megye 2,5 millió lakosával 440 fő/km² népsűrűségű, Bouches-du-Rhône 355 (1,8 millió fő), Rhône 475 (1,5 millió lakos).
- ⁵ A *Főtervezet átdolgozása előtti reflexiók*, DREIF 1989 február, sokszorosított anyag.
- ⁶ *Oeil* 1992. Ez az eredmény a londoni régióra is érvényes (*Page* 1993), valószínűleg ugyanazon okokból.

Irodalom

A Párizsi Medence Fehér Könyve (1992) DATAR

- Benko, G.–Lipietz, A. (eds.) (1992) *Les régions qui gagnent. Districts et réseaux: les nouveaux paradigmes de la géographie économique*. PUF, Paris.
- Brunet, R. (szerk.) (1989) *Az európai városok*. RECLUS Cso., La Documentation Française.
- Ganne, B. (1992) Place et évolution des systèmes productifs locaux en France: économie politique d'une transformation. – Benko, G.–Lipietz, A. (eds.) *Les régions qui gagnent. Districts et réseaux: les nouveaux paradigmes de la géographie économique*. PUF, Paris.
- Ile-de-France, tendenciák és kilátások*. (1993) Hozzájárulás a területrendezésről tartott vitához. IAURIF – Ile-de-France-i Regionális Tanács, Párizs.
- Leborgne, D.–Lipietz, A. (1991) Two social strategies in the production of new industrial spaces. – Benko, G.–Dunford, M. (eds.) *Industrial Change and Regional Development*. Routledge, London.
- Leborgne, D.–Lipietz, A. (1992) Conceptual Fallacies and open questions on post-Fordism. – Storper, M.–Scott, A. (eds.) *Pathways in Industrialization and Regional Development*. Routledge, London.
- Lipietz, A. (1977) *Le Capital et son espace*. F.Maspéro, Paris.
- Lipietz, A. (1987) Mirages and Miracles. The Crisis of Global Fordism. Verso, London.
- Lipietz, A. (1992) *Towards a New Economic Order. Postfordism, Ecology and Democracy*. OUP, Oxford; Polity Press, London, New York.
- Lipietz, A. (1995) Capital-labour relations at the dawn of XXIst century. – Shor, D.–You, H. (eds.) *Changing Production Relations: A Global Perspective*. Edward Elgar, London.
- L'Oeil (1992) *Budgets publics et redistribution spatiale*. IAURIF, November.

- Page, E. (1993) Gain or Drain? London in the UK: a review of regional taxation and expenditures. Paper presented at the Conference Métropoles et Aménagement du Territoire. Paris-Dauphine, 12-13. May.
- Piore, M.-Sabel, R. (1984) *The Second Industrial Divide: Possibilities for Prosperity*. Basic Books, New York.
- Scott, A. (1992) L'économie métropolitaine: organisation industrielle et croissance urbaine. – Benko, G.-Lipietz, A. (eds.) *Les régions qui gagnent. Districts et réseaux: les nouveaux paradigmes de la géographie économique*. PUF, Paris.
- Stroper, M.-Walker, R. (1989) *The Capitalist Imperative. Territory, Technology, and Industrial Growth*. Blackwell, Oxford.
- Veltz, P. (1992) Hierarchies et réseaux dans l'organisation de la production et du territoire. – Benko, G.-Lipietz, A. (eds.) *Les régions qui gagnent. Districts et réseaux: les nouveaux paradigmes de la géographie économique*. PUF, Paris.